

Redactare: Anca Tach
Tehnoredactare: Mihail Vlad
Corecțură: Mihaela Cosma
Pregătire de tipar: Marius Badea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FATLAND, ERIKA

Sovietstan : o călătorie prin Turkmenistan, Kazahstan, Tadjikistan, Kirgizstan și Uzbekistan / Erika Fatland ; trad. din lb. engleză de Irina-Marina Borțoi. - Pitești : Paralela 45, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-973-47-3213-5

I. Borțoi, Irina-Marina (trad.)

94

SOVJETISTAN

En reise gjennom Turkmenistan, Kasakhstan, Tadsjikistan, Kirgisistan og Usbekistan
Erika Fatland

Copyright © Erika Fatland, 2014

Published by agreement with Copenhagen Literary Agency ApS, Copenhagen.
Romanian edition published by arrangement with Agenția Literară Livia Stoia.

Traducere a fost realizată după versiunea în limba engleză aparținând lui Kari Dickson, care a tradus de pe originalul în limba norvegiană.

Copyright © Editura Paralela 45, 2020

Prezentă lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.
www.edituraparalela45.ro

O călătorie prin Turkmenistan, Kazahstan,
Tadjikistan, Kirgizstan și Uzbekistan

SOVIETSTAN

Erika Fatland

Traducere din limba engleză de
Irina-Marina Borțoi

Editura Paralela 45

CUPRINS

Harta „Sovietstanului”	10
Denumiri	13
Poarta infernului	15

TURKMENISTAN

<i>Harta Turkmenistanului</i>	20
Oamenii din subteran	23
Orașul de marmură	35
Dictatorstan	43
Floarea deșertului	62
Căderea dictatorului	78
Ultima expediție	89
Epoca fericirii supreme	103
Regiunea de frontieră	109

KAZAHSTAN

<i>Harta Kazahstanului</i>	114
O oază de sushi și ATM-uri	117
Pe calea ferată	124
Marea care a dispărut	137

Imperiul.....	147
Polo kazah.....	154
Marionetele lui Stalin.....	159
Capitala	164
Marele experiment.....	171
O inimă slabă.....	188
Tatăl merelor.....	194
Activistul ostenit.....	199
O lovitură dură	205

TADJIKISTAN

<i>Harta Tadjikistanului</i>	212
Capitala Mercedes Benz	215
În criză de timp.....	223
Chelnerița tristă	252
Chipurile războiului.....	257
Marele joc.....	265
<i>Harta expansiunii rusești în secolul al XIX-lea</i>	270
Tărâmul de la poalele Soarelui	287
Să luptăm împreună împotriva corupției!	296

KÎRGÎZSTAN

<i>Harta Kîrgîstanului</i>	302
O clipă de libertate.....	305
Nu plângă, acum ești soția mea.....	312
Oamenii cu acvile.....	323
Ultimii nemți din Rot-Front.....	333
Nuci grecești.....	342
Cinci zile în iunie.....	350

Tăcere în sala de așteptare.....	356
----------------------------------	-----

Aveți materiale pornografice asupra dumneavoastră, domnișoară?	358
--	-----

UZBEKISTAN

<i>Harta Uzbekistanului</i>	362
Arta de a păstra aparențele	365
Plămada viselor	378
Muzeul din deșert	387
Dumnezeul bumbacului	396
În căutarea timpului pierdut.....	409
Perle pe Drumul Mătăsii	420
Stația terminus.....	428

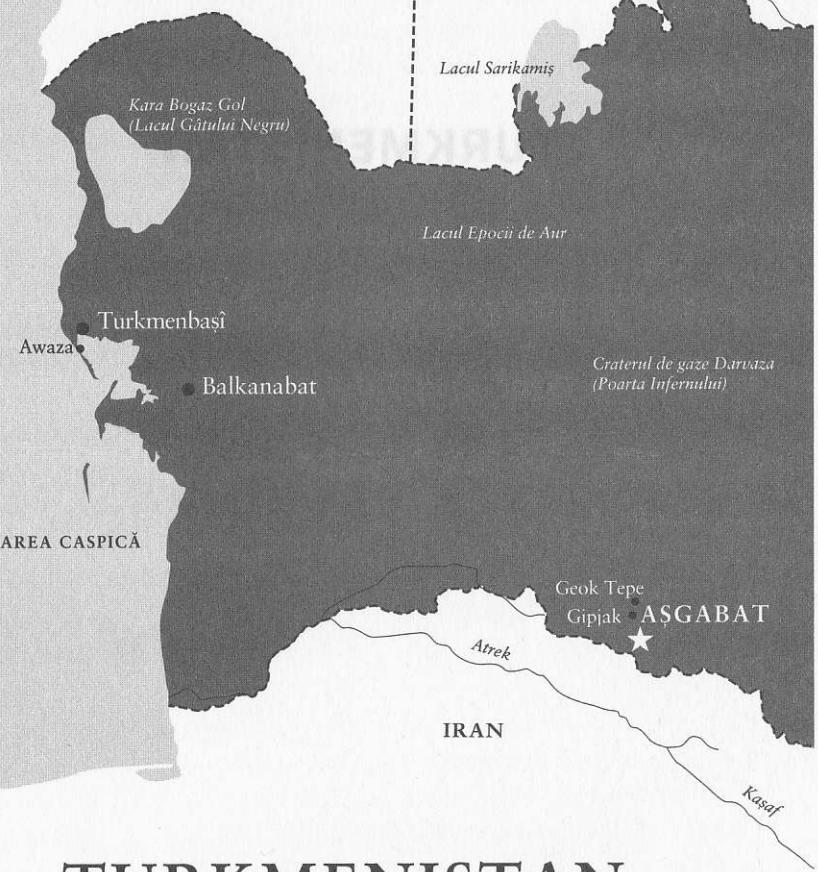
<i>Postfață. Moartea unui dictator</i>	443
--	-----

<i>Mulțumiri</i>	451
------------------------	-----

<i>Note</i>	455
-------------------	-----

<i>Bibliografie</i>	457
---------------------------	-----

KAZAHSTAN

TURKMENISTAN

★

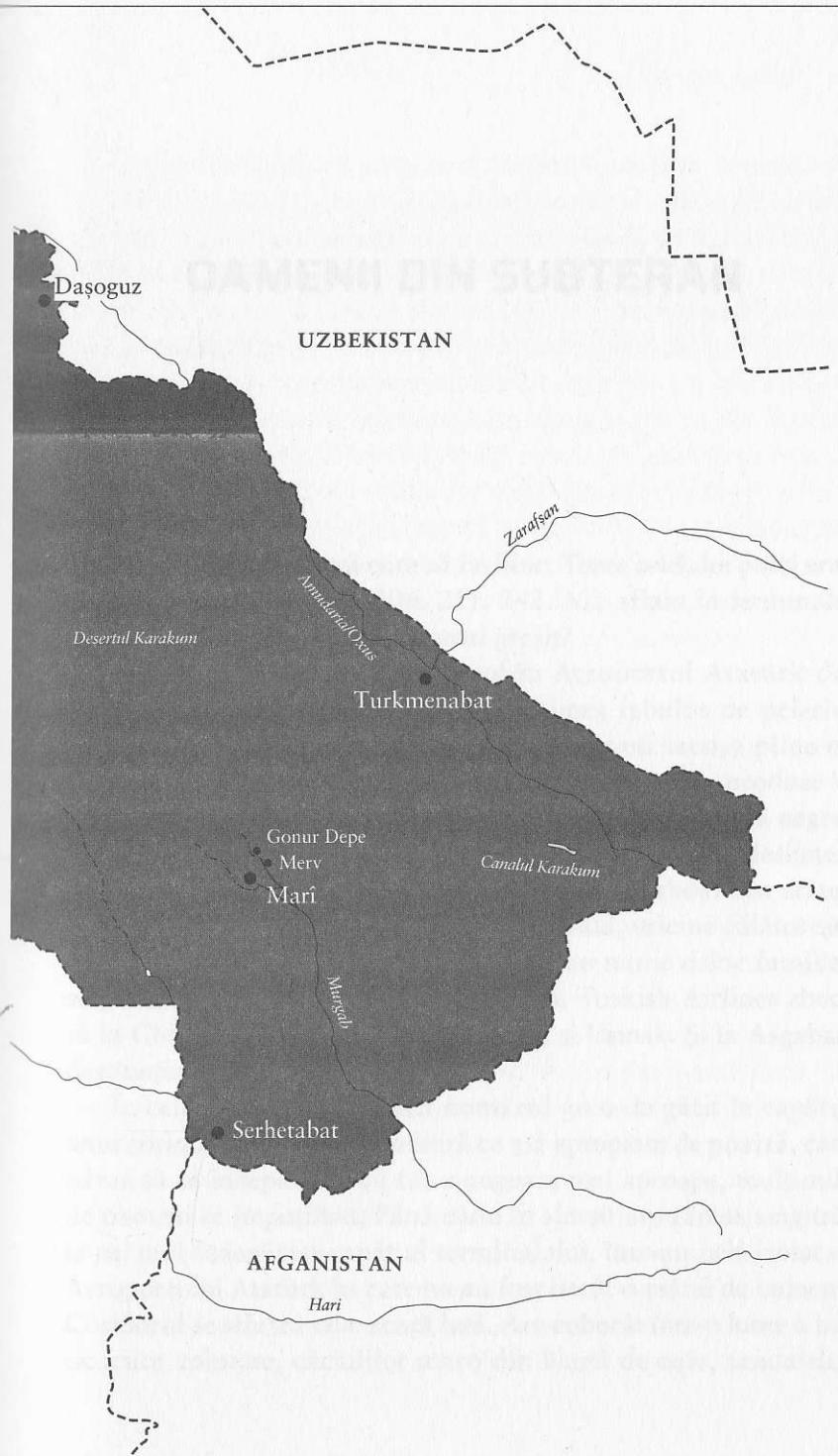
SUPRAFAȚA | 491.210 km²

POPULAȚIA | 5.351.277 (estimare 2017)

CAPITALA | Aşgabat

PREȘEDINTE | 1. Saparmurat Niiazov (1991-2006)

2. Gurbangulı Berdîmuhamedov
(din 2007, 2006-2007 președinte interimar)

OAMENII DIN SUBTERAN

Poarta 504. Nu avea cum să fie bine. Toate celelalte porți erau numerotate 200 și ceva: 206. 211. 242. Mă aflam în terminalul greșit? Sau mai rău – în aeroportul greșit?

Orientul întâlnește Occidentul în Aeroportul Atatürk din Istanbul. Călătorii sunt un talmeș-balmeș fabulos de pelerini în drum spre Mecca, suedezi arși de soare cu sacoșe pline cu Absolut Vodka de la duty-free, afaceriști în costume produse în serie, șeici îneșmântați în alb cu neveste îneșmântate în negru, încovioiate de greutatea genților exclusiviste create de designeri europeni. Nicio companie ariană din lume nu zboară în atâta țări ca Turkish Airlines și, ca regulă generală, oricine călătorește spre o capitală mai puțin cunoscută cu un nume deloc familiar se poate aștepta să schimbe avionul aici. Turkish Airlines zboară la Chișinău, Djibouti, Ouagadougou și Usinsk. Și la Aşgabat, destinația mea.

În cele din urmă am zărit numărul greu de găsit la capătul unui corridor lung. 504. Pe măsură ce mă apropiam de poartă, care părea să se îndepărteze cu cât ajungeam mai aproape, mulțimile de oameni se împuținau. Până când în sfârșit am rămas singură, la cel mai îndepărtat capăt al terminalului, într-un colț izolat al Aeroportului Atatürk în care nu au fost decât o mână de oameni. Coridorul se sfârșea cu o scară lată. Am coborât într-o lume a baticurilor colorate, căciulilor maro din blană de oaie, sandalelor

Respect pentru oameni și cărti
și caftanelor. Eu eram singura care ieșea în evidență, în pantofi sport și o jachetă impermeabilă.

Un bărbat cu părul negru și ochii înguști a venit în grabă spre mine. În mâini ținea un pachet de mărimea unei perne, lipitmeticulos cu bandă adezivă maro. Aș putea să-l car în locul lui? M-am prefăcut că nu înțeleg rusa. „Scuze, scuze“, am mormăit eu, treând repede mai departe. Ce fel de bărbat nu-și poate căra singur bagajul? Două femei la vîrsta a două îmbrăcate în rochie lungă, violetă, de bumbac, cu batic mare asortat înfășurat în jurul capului, i-au sărit în apărare: oare cere prea mult? N-aș putea să-l ajut și gata? Am scuturat din cap, *Scuze, scuze*. În niciun caz nu aveam să ajut un bărbat turkmen, complet necunoscut, cu pachetul lui suspect. În minte îmi sunau toate clopotele de alarmă.

Nu făcusem mai mult de cinci sau șase metri când am fost oprită din nou. O Tânără zveltă la douăzeci și ceva de ani, îmbrăcată într-o rochie roșie lungă, m-a apucat de braț. N-aș putea să ajut cu bagajul? Doar puțin?

— *Niet!* am zis eu, cu convingere, și m-am smuls din strânsarea ei.

Când am ajuns efectiv în sala de așteptare, am înțeles: aproape fiecare dintre pasageri avea mult prea multe bagaje de mâna, iar angajații companiei aeriene păzeau intrarea către poarta de îmbarcare înarămati cu cântare de baie și cu niște figuri fioroase. Dar de îndată ce pasagerii treceau de ei, scoteau și mai multe pachete pe care și le lipiseră de corp.

Aparent nu exista nicio limită în privința lucrurilor pe care femeile astea reușiseră să și le ascundă sub rochiile lungi. Râzând, se despovărau, fără să pară că le pasă că însoțitorii de zbor le văd. De-acum trecuseră pe partea cealaltă.

Cu toate astea, misterul principal rămânea nerezolvat: de ce aveau cu toții atât de multe bagaje de mâna? Una dintre însoțitoarele de zbor de la ghișeu probabil mi-a văzut expresia confuză, fiindcă mi-a făcut un semn complice cu capul și mi-a indicat să mă apropii.

— Sunt femei de afaceri, mi-a explicat ea. Vin la Istanbul cel puțin o dată pe lună și cumpără lucruri pe care le vând apoi cu profit la piața din Aşgabat. Aproape tot ce se vinde în Turkmenistan vine din Turcia.

— De ce nu le pun în valize? am zis eu. Le e teamă să nu li se piardă bagajele?

Însoțitoarea de zbor a râs.

— Au și valize, credeți-mă!

Îmbarcarea a fost un proces îndelungat. Pasagerii cu prea multe bagaje de mâna, adică majoritatea, au fost nevoiți să-și sigileze pungile ieftine din plastic cu bandă adezivă și să le trimită la cală împreună cu bagajele normale. În interiorul avionului era haos. Femeile se așezau pe ce locuri voiau, stârnind protestele bărbaților cu barbă albă și caftan. De fiecare dată când un pasager se plângea de ceva, încă douăzeci, bărbați și femei, se alăturau discuției.

— Vă rugăm să chemați echipajul de cabină dacă aveți divergențe privind locurile rezervate, ne-a instruit una dintre însoțitoarele de zbor prin sistemul de difuzoare, dar nimeni nu s-a obosit să-i cheme. Înghesuită cum eram între caftane și rochii de bumbac, nu aveam de ales decât să urmez fluxul întrerupt de-a lungul culoarului. O însoțitoare de zbor și-a făcut loc prin marea de corpi, dându-și ochii peste cap.

Pe locul meu, 17F, deja stătea o matroană la vîrsta a două, într-o rochie mov.

— Cred că e o greșeală, am spus eu în rusă. Åsta e locul meu.

— N-ai vrea să desparti trei surori, nu-i aşa? a răspuns femeia, făcând semn spre cele două matroane de pe locurile de lângă ea. Erau aproape identice. Toate trei stăteau acolo și se uitau urât la mine.

Am scos cartea de îmbarcare, le-am arătat numărul și apoi le-am arătat locul.

— Åsta e locul meu, am zis eu din nou.

— N-ai vrea să desparti trei surori, nu-i aşa? a repetat matroana.

— Și atunci unde o să stau? Åsta e locul meu.

— Poți să stai acolo. Mi-a arătat un loc gol din fața noastră. Când am deschis gura să protestez din nou, mi-a aruncat o privire care spunea: „N-ai vrea să desparți trei surori, nu-i aşa?”

— Nu e la fereastră, am mormăit eu, dar m-am aşezat cumințe pe scaunul pe care mi-l indicase. Adevărat, nu voiam să despărțesc trei surori. Dar, mai mult decât atât, nu voiam să stau patru ore, singură, lângă două dintre ele. Când a apărut ocupantul de drept al locului care îmi fusese repartizat, l-am pasat celor trei surori din spatele meu. Bărbatul a abandonat imediat orice încercare de negociere și a mers mai departe ca să vadă dacă poate găsi alt scaun mai în spate. Când avionul a început să înainteze pe pistă, încă mai erau patru nefericiți care umblau de-a lungul culoarului, căutând un loc.

În mod normal, atipesc de îndată ce roțile avionului părăsesc pistă, dar de data asta nu am reușit nici măcar să închid ochii. Bărbatul care stătea lângă mine mirosea ca o berărie veche și plescăia întruna din buze în somn. Iar femeia înaltă de la geam apăsa nerăbdătoare pe ecranul televizorului din fața ei. Nu reușea să găsească nimic care să o intereseze, dar refuza să renunțe și apăsa în continuare cu o frustrare crescândă.

Ca să-mi ocup timpul, am frunzărit micul dicționar turkmen pe care-l luasem cu mine. Pentru celelalte patru țări pe care urmă să le vizitez, existau cursuri extensive de limbă fără profesor, cu tot cu manuale, caiete de exerciții și DVD-uri, iar într-un moment de optimism le cumpărasem pe toate. Dar broșura asta modestă care era pe jumătate dicționar, pe jumătate ghid de supraviețuire, era tot ce găsimem pentru Turkmenistan. A doua parte includea propoziții utile, cum ar fi: *Sunteți căsătorit(ă)? Nu, sunt văduv(ă).* *Nu înțeleg, vă rog să vorbiți mai rar.* Autorul introducea treptat situații și probleme care pot apărea când călătorești în țara respectivă: *Cu câte ore este întârziat zborul? Liftul funcționează?* *Vă rog, mergeți mai încet!* Secțiunea referitoare la hoteluri îmi dădea motive de îngrijorare: *Toaleta s-a înfundat. Apa este oprită. A căzut curentul. Au fost închise gazele. Nu se poate deschide/*

închide fereastra. Aerul condiționat nu funcționează. De la astfel de probleme generale, dar rareori deosebit de periculoase, autorul ajungea apoi să acopere mai multe situații alarmante cu care te-ai putea confrunta, precum *Opriti hoțul!* și *Chemați o ambulanță!* la propoziții mai critice: *Nu eu am făcut-o!* și *Nu am știut că e greșit!* Iar la final, un capitol scurt, dar vital referitor la punctele de control. Am învățat să spun *Nu trageți!* și *Unde este cea mai apropiată frontieră internațională?* Apoi am lăsat carte deosebită.

Femeia de pe locul de la fereastră renunțase să mai încerce să găsească ceva de urmărit pe ecran și sforțăia cu gura larg deschisă. Iată-mă deci pe scaunul meu, privind cerul serii brăzdat cu roșu. În următoarele opt luni, urma să vizitez cinci dintre cele mai noi țări din lume: Turkmenistan, Kazahstan, Tadjikistan, Kîrgîzstan și Uzbekistan. Când s-a dizolvat Uniunea Sovietică în 1991, aceste țări au devenit state independente pentru prima oară în istoria lor. Si de atunci nu am auzit prea multe despre ele. Deși acoperă o suprafață de patru milioane de kilometri pătrați și au împreună o populație de peste 65 de milioane de persoane, cei mai mulți dintre noi nu știm aproape nimic despre regiune. Este cumva un paradox că persoana care a făcut cel mai mult pentru a o face „cunoscută” în Occident este comediul britanic Sacha Baron Cohen. Filmul său, *Borat! – Învățături din America pentru ca toată nația Kazahstanului să profite*, a fost un succes uriaș în Europa și Statele Unite. Cohen a decis că Borat ar trebui să fie din Kazahstan pentru simplul motiv că aproape nimeni nu auzise de țara respectivă. Astfel ar fi avut libertate artistică totală. Părțile din film care se presupune că se petrec în satul lui Borat din Kazahstan nu au fost filmate deloc acolo, ci în România. *Borat* a fost primul film nepornografic interzis în Rusia, după dizolvarea URSS-ului. Autoritățile din Kazahstan au amenințat că vor da în judecată casa de producție, dar în cele din urmă și-au dat seama că nu ar face decât să strice și mai rău reputația țării. Faptul că un film ridicol a devenit cel mai important reper pe care-l avem

despre țară spune multe despre ignoranța noastră față de regiune: Kazahstan este a noua țară ca mărime din lume, și totuși mulți ani după premiera filmului a fost numită pur și simplu „țara natală a lui Borat“, chiar și de unele canale serioase de știri.

Ca regulă generală, statele post-sovietice din Asia Centrală sunt îngrămădite laolaltă ori de câte ori sunt menționate, sub numele de Turkestan, cum era cunoscută regiunea în secolul al nouă-sprezecelea, sau pur și simplu Stanurile, sau „Lamamaibaistan“, un nume de inspirație comică. Sufixul „-stan“ vine din persană și înseamnă „loc“ sau „țară“. Așadar, Turkmenistan înseamnă „țara poporului turkmen“. În ciuda acestui sufix comun, cele cinci Stanuri sunt remarcabil de diferite: Turkmenistan este alcătuit din deșert în proporție de peste 80%, în timp ce peste 90% din suprafața Tadjikistanului este reprezentată de munți. Kazahstan a devenit o țară atât de bogată – datorită petrolierului, gazelor și mineralelor – încât și-a depus recent candidatura pentru a organiza Jocurile Olimpice de Iarnă. Și Turkmenistan are rezerve vaste de petrol și gaze, în timp ce Tadjikistanul nu are după ce bea apă. Iarna, în multe localități și sate din Tadjikistan, locuitorii au curent electric numai câteva ore pe zi. Regimurile din Turkmenistan și Uzbekistan sunt atât de autoritare și corupte încât pot fi comparate cu dictatura din Coreea de Nord: nu există presă liberă, iar președintele este omnipotent. În Kîrgîzstan, pe de altă parte, poporul a dat jos doi președinți.

Deși cele cinci țări sunt foarte diferite în multe privințe, ele împărtășesc aceeași origine și aceeași soartă: preț de aproape săptizeci de ani, din 1922 până în 1991, au făcut parte din Uniunea Sovietică, un experiment social gigantic fără egal în istorie. Bolșevicii au abolit proprietatea privată și alte drepturi individuale. Obiectivul lor era o societate comunistă, fără clase, și nu s-au dat în lături de la nimic pentru a-l atinge. Fiecare bucătică a societății a fost supusă unor schimbări radicale. Economia era condusă de planuri cincinale ambițioase, agricultura era colectivă, iar industria grea s-a dezvoltat aproape din nimic. Uniunea

Sovietică a fost un sistem uluit de detaliat. Individul era subordonat binelui comun: popoare întregi au fost exilate, și milioane de oameni au fost clasificați „dușmani ai poporului“ din cauza apartenenței lor religioase, intelectuale sau financiare. Fie au fost execuții, fie au fost trimiși în lagăre de muncă forțată în regiuni izolate ale imperiului, unde șansele lor de supraviețuire erau minime.

Suferința era foarte răspândită, iar experimentul social a fost o catastrofă din perspectiva ecologică. Dar nu totul era rău în Uniunea Sovietică. Bolșevicii au prioritizat școlile și educația, și aproape au reușit să eradicheze analfabetismul în părți ale Uniunii unde fusese răspândit anterior, cum ar fi în Asia Centrală. Au investit în sisteme rutiere și infrastructură și au avut grijă ca toți cetățenii sovietici să aibă acces la servicii de sănătate, precum și la balet, operă și alte beneficii culturale și de bunăstare. Dacă vorbeai rusa, puteai fi înțeles oriunde, din Carelia în vest până în stepele mongole din est, și oriunde ai fi mers steagul roșu comunist flutura pe catarge. Din porturile de la Marea Baltică până la țărmurile Pacificului, societatea era organizată conform acelaiași model ideologic, clasa conducătoare rusească ocupând toate pozițiile puterii. La apogeul său, Uniunea Sovietică acoperea o șesime din suprafața Pământului și era căminul a peste o sută de grupuri etnice.

Când eu creșteam, finalul Uniunii Sovietice se întrezărea deja. Când eram în clasa a doua la școală primară, vasta Uniune a început să se desfacă pe la cusături și apoi s-a destrămat rapid. Harta lumii s-a schimbat în toamna lui 1991: cele cincisprezece republici care alcătuiseră împreună Uniunea Sovietică, cunoscută și drept Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, s-au desprins din Uniune pentru a deveni state independente, mai mult sau mai puțin peste noapte. Pe parcursul câtorva luni, Europa de Est a căpătat șase țări noi: Estonia, Letonia, Lituania, Belarus, Ucraina și Moldova. Asia Centrală a primit cinci țări noi: Kazahstan, Kîrgîzstan, Uzbekistan, Tadjikistan și Turkmenistan. Și trei țări

Respect pentru oameni și cărti
noi au apărut în regiunea Cauzului: Georgia, Azerbaidjan și Armenia.¹

În 26 decembrie 1991, Uniunea Sovietică a fost dizolvată oficial.

Totuși, în clasele noastre s-a folosit în continuare vechea hărță până când am terminat eu școala. La intervale regulate, profesoră o desfăcea și ne indica țările noi, care nu erau marcate cu niciun fel de graniță. Ani de zile am avut de-a face cu granița fictivă a acestei vaste superputeri, care nu mai exista, și cu granițele invizibile, dar foarte reale ale acestor țări noi. Îmi amintesc că eram fascinată atât de dimensiunea ei, cât și de apropierea fizică. Uniunea Sovietică, un nume care era deja prăfuit de istorie, la fel ca Iugoslavia și Al Doilea Război Mondial, fusese cel mai apropiat vecin al nostru.

Prima mea întâlnire cu fosta Uniune Sovietică a fost în comparația unui grup mare de pensionari finlandezi. Mi-am petrecut ultimul an de școală la Helsinki, și îmi cumpărasem un bilet pentru un tur ieftin cu autocarul până la Sankt Petersburg. De îndată ce am ajuns la controlul de la frontieră, schimbarea din atmosferă a devenit tangibilă: soldați înarmați au urcat în autocar de cinci ori ca să ne verifice pașapoartele și vizele. Când ne-am oprit să luăm prânzul la Viborg, mai mulți pensionari au izbucnit în lacrimi.

— Era un oraș atât de frumos, a spus o femeie.

În perioada interbelică, Viipuri, cum se numește orașul în finlandeză, era al doilea oraș ca mărime din Finlanda. Apoi, după Al Doilea Război Mondial, finlandezii au fost nevoiți să cedeze această parte a Careliei Uniunii Sovietice. Semnele declinului erau vizibile peste tot: vopseaua se cojea de pe clădiri, trotuarele erau pline

¹ Cu toate acestea, Cecenia și celelalte republici aflate la nordul munților Caucaz au rămas parte din Rusia. Aceste regiuni nu avuseseră statutul de republici sovietice „depline“ în URSS, ci erau republici sovietice socialiste *autonome*, cu alte cuvinte, subiecți federali ai Republicii Sovietice Ruse. Au existat 44 de astfel de republici sovietice autonome, și niciuna dintre ele nu și-a câștigat independența în 1991.

de gropi, iar oamenii erau mohorâți și serioși, îmbrăcați în haine sumbre și închise la culoare.

Cazarea noastră din Sankt Petersburg era într-un bloc de beton. Cu străzile lui late, troleibuzele obosite, clădirile clasice văruite în culori pastelate și vânzătorii obraznici de bilete, orașul avea ceva atât deprimant, cât și ostil: era hidos și frumos, respingător și atrăgător. M-am gândit că n-o să mă mai întorc niciodată, dar abia revenisem în Helsinki când mi-am cumpărat niște manuale de rusă. În următorii ani, am învățat vocabularul și declinarea substantivelor, m-am chinuit cu aspectele perfective și imperfective, am exersat consoanele surde și sonore în fața oglinzi. Au urmat alte călătorii la Sankt Petersburg și Moscova, dar și la periferiile fostei Uniuni Sovietice, în Caucazul de Nord, Ucraina și Moldova, și în republikele separatiste Abhazia și Transnistria. Peste tot, de la munții din Osetia până la palmierii din Crimeea, de la Chișinăul adormit până la ambuteiajele din Moscova, se vedea urme ale Uniunii Sovietice. Uniunea își lăsase amprenta asupra clădirilor și oamenilor, iar locurile arătau la fel, oricâte sute de kilometri ar fi fost între ele.

În timp ce opiniile legate de Putin și Rusia zilelor noastre variau de la o admirări profundă la neputință și ură, am întâlnit peste tot aceeași nostalgie după epoca sovietică. Practic toată lumea care era suficient de în vîrstă căt să-și amintească Uniunea Sovietică Tânja după vremurile bune de altădată. Astă m-a surprins inițial, fiindcă învățaserăm despre lagările de muncă forțată și despre deportări, despre supravegherea constantă și sistemul finanțiar extrem de inefficient și catastrofale ecologice. Nimeni nu ne spusea despre zborurile atât de ieftine, aproape gratis, sau despre șederile subvenționate în sanatoriile de pe coastă pentru muncitorii epuizați și creșele și școlile gratuite pentru toată lumea, ca să nu mai vorbim de toate știrile pozitive. Înainte ca Gorbaciov să ajungă la putere, ziarele și emisiunile de știri erau pline de vesti bune și reportaje optimiste. Potrivit presei de stat, în Uniunea Sovietică totul mergea strună: nu exista criminalitate, niciodată nu se produceau accidente, iar în fiecare an ce trecea se atingeau noi apogee.

Cu cât am călătorit mai mult prin Rusia și fosta Uniune Sovietică, cu atât am devenit mai curioasă în privința periferiilor imperiului. Multe dintre grupurile etnice care fuseseră colonizate de Rusia în secolul al nouăsprezecelea și care au devenit ulterior supuse Uniunii Sovietice erau foarte diferite de ruși în ceea ce privea înfățișarea, limba, stilul de viață, cultura și religia.

Acest lucru era valabil mai ales pentru popoarele din Asia Centrală. Când au sosit rușii, majoritatea popoarelor din regiunile cele mai nordice, Kazahstanul, Kîrgîzstanul și Turkmenistanul de astăzi, erau nomade. Nu existau țări ca atare, iar societatea era organizată vag în funcție de afilierile la clanuri. Popoarele din sud, din zonele care astăzi sunt Uzbekistanul și Tadjikistanul, erau sedentare, dar fuseseră izolate de restul lumii de secole întregi, aşa că societatea stagnase în multe domenii. Hanaturile feudale din Hiva și Kokand, precum și Emiratul Buhara, toate acestea făcând acum parte din Uzbekistan, au fost aşadar niște prăzi ușoare pentru soldații ruși. Atât triburile nomade, cât și popoarele din Asia Centrală erau predominant musulmane. Pe străzile din Samarkand și Buhara, femeile se acopereau în mod tradițional, iar poligamia era larg răspândită, la fel ca în rândul nomazilor. În secolul al unsprezecelea, orașe precum Buhara și Samarkand fuseseră centre științifice și culturale importante, dar la vremea când au sosit rușii, această epocă intelectuală de aur dispăruse de mult: foarte puțini oameni din Asia Centrală știau să citească acum o sută de ani, iar puținele școli care existau se concentrău mai ales pe studiile religioase.

De-a lungul epocilor, multe popoare diferite – perșii, grecii, mongolii, arabi și turci – au cucerit Asia Centrală.² Aceste invazii

² Definițiile Asiei Centrale variază: Afganistanul este inclus deseori în această regiune, iar uneori și părți ale Rusiei și Chinei. Cu toate acestea, țările despre care scriu în cartea de față, Turkmenistan, Kazahstan, Tadjikistan, Kîrgîzstan și Uzbekistan, sunt incluse întotdeauna în definițiile moderne ale Asiei Centrale. Dacă nu menționez altfel, acestea sunt țările la care mă refer când vorbesc despre Asia Centrală.

frecvente au fost prețul pe care Asia Centrală l-a avut de plătit pentru poziția sa dintre Orient și Occident. Însă tocmai această poziție a fost cea care le-a permis multor orașe și orașele să prospere în legătură cu comerțul mătăsii dintre Asia și Europa acum mai bine de o mie de ani.

Până în ziua de azi, nicio putere străină nu a intervenit în viața cotidiană a popoarelor central-asiatice atât de sistematic sau în aceeași măsură ca autoritățile sovietice. Sub conducerea țarilor, rușii erau interesați mai ales de câștigul financiar, aşa că au introdus plantații de bumbac și au controlat piețele central-asiatice, însă nu se implicau prea mult în viața localnicilor. Emirului Buharei chiar i s-a permis să rămână pe tron, atâta timp cât făcea ce spuneau rușii. Autoritățile sovietice însă aveau un plan mai ambicioz: să făurească o utopie. În doar câțiva ani, popoarele din Asia Centrală au fost supuse unei tranzitii controlate, de la o societate tradițională, bazată pe clanuri, la un socialism dus la extrem. Totul de la alfabet până la poziția femeilor în societate trebuia schimbat, cu forță dacă era nevoie. În timp ce aveau loc aceste schimbări drastice, Asia Centrală a dispărut practic de pe harta lumii. În timpul regimului sovietic, părți mari ale regiunii au fost izolate ermetic de exterior.

Ce urme au lăsat anii de guvernare sovietică asupra acestor țări, asupra oamenilor care trăiesc acolo și asupra localităților și peisajelor? A mai supraviețuit ceva din cultura originală, din zilele pre-sovietice? Și, cel mai important, cum au dus-o Turkmenistan, Kazahstan, Tadjikistan, Kîrgîzstan și Uzbekistan în anii de după destrămarea Uniunii Sovietice?

Mă îmbarcasem în avionul spre Aşgabat cu aceste întrebări în carnet. Decizia de a-mi începe călătoriile în Turkmenistan se baza pe faptul că era varianta cu cele mai puține certitudini. Doar câteva mii de turiști vizitează țara în fiecare an, iar cerințele pentru obținerea vizei sunt stricte. Jurnaliștii străini nu sunt primiți aproape niciodată în țară, iar cei puțini care sunt acreditați sunt urmăriți tot timpul. În cererea de obținere a vizei spusesem că sunt